

GIYOHVANDLIK VA YOSHLARNING UNGA TOBELIGINI OLDINI OLISH

Sanayev Alisher Komilovich

O'zbekiston milliy universiteti Jizzax filiali Psixologiya fakulteti katta o'qituvchisi, ilmiy rahbar

Subhiddinov Sayfiddin Qahramon o'g'li

Abdurazzoqova Dilnura Bahodir qizi

Ergasheva Charos Ilhom qizi

O'zbekiston milliy universiteti Jizzax filiali 1-bosqich talabalari

Annotatsiya: *Giyohvandlik bu ijtimoiy ildizlarga ega bo'lgan kasallikdir va har qanday deviant xatti-harakatlar ijtimoiy va shaxsiy rejani buzilishining natijasidir. Giyohvandlik - bu giyohvand moddalarni iste'mol qilish bilan bog'liq sabablar va oqibatlar majmuasining umumiy nomi. Giyohvand moddalarni qabul qilish bilan tibbiyotda og'riq qoldiruvchi moddalar o'rtasida farq mavjud, bunda Sog'liqni saqlash sohasida, bizda giyohvandlik bilan og'riq qoldiruvchi deb ataladigan dorilar mavjud, ularning asosiy maqsadi bemorda kuchli og'riqlarni engillashtirishdir. Morfin, kodein yoki gidromorfon bu dorilarning ayrimlari bo'lib, ularning barchasi, shu qatorda, ketma-ket to'rt oy davomida qabul qilinmaslik tavsiya etiladi. Giyohvand moddalarga asab tizimining maxsus holatini keltirib chiqaradigan moddalar kiradi - giyohvand moddalar bilan zaharlanish. Ular orasida eng mashhurlari: afyun, morfin, gashish, og'riq qoldiruvchi dorilar. Giyohvandlik - bu asrning kasalligi. O'n yil oldin, bo'sh kasal yoshlarning ozgina qismi ushbu kasallikdan aziyat chekdi. Bugungi kunda giyohvandlikning turlari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Giyohvandlik, jinoyatchilik, yoshlar, deviant, xulq-atvor, diagnostika, toksik modda, tobelik, sotsiologik tadqiqot, afyun, morfin, gashish, og'riq qoldiruvchi dorilar.*

KIRISH

Giyohvandlik uzoq tarix nazari bilan qarasaq, IX asr o'rtalari va X asr boshlarida Yaqin Sharq hamda Yevropa davlatlarining qator hududlarida iste'mol qilingan. Hozirda ushbu giyoh O'rta Osiyo hududlarida ya'ni Avg'oniston, Pokiston, Eron, Suriya va boshqa ko'plab shu kabi davlatlarda ekib kelinmoqda. Ming afsuski ushbu "dehqonchilik" bizning ertangi kelajagimiz bo'lmish yoshlarning ham ongini og'dirmoqda.

Bugungi kunda yoshlarimiz orasida giyohvandlikni kuzatilib turibdi. Giyohvandlik holatlari uchrash holatlari va unga qarshi qilnayotga chora-tadbirarga qaramasdan ko'plab uchramoqda. Giyohvandlik o'zi nima, uni iste'mol qilib yoshlar nima topadi, nega asosan yoshlar bu kabi deviant xulq-atvor ko'rinishiga moyil bo'lishadi? Giyohvandlik, narkomaniya, bangilik — narkotik moddalarga o'rganib qolish, ruju qilish, aniqrog'i tabiiy yoki sintetik zaharli moddalar (ayrim dori moddalari)ni vaqtincha yoki surunkasiga iste'mol qilish natijasida kelib chiqadigan kasallik holati. Giyohvandlik organizm somatik va ruhiy holatining chuqur o'zgarishiga sabab bo'ladi va giyohvandni tanazzulga olib boradi. Natijada bu moddani iste'mol qilgan sari yoshlar bora bora mukkasidan ketadi. Giyohvandlikning uchta asosiy turi mavjud: aqliy, jismoniy va ijtimoiy. So'nggi paytlarda xulq-atvorga qaramlik, ya'ni faoliyatga qaramlik haqida ham gap ketmoqda.

Ruhiy qaramlik - bu giyohvand moddalarning kuchli, tez hissiy qoniqishlarga sabab bo'lishiga asoslanadi. Ushbu turdagi giyohvandlik iste'mol qilinadigan modda, uni qabul qiluvchi shaxs va o'zaro ta'sir sodir bo'lgan kontekst o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida paydo bo'ladi.

Jismoniy (fiziologik) qaramlik - agentning organizmdagi metabolik jarayonlarga ta'siridan kelib chiqadi. Jismoniy qaramlikning namoyon bo'lishi intoksikatsiya holatini to'xtatgandan keyin paydo bo'ladigan olib tashlash belgilarining paydo bo'lishidir. Ushbu alomatlarining klinik ko'rinishi agent turiga, foydalanish muddatiga, dozaga va individual kutish kabi psixologik o'zgaruvchilarga bog'liq. Hamma agentlar jismonan qaramlikka olib kelmaydi va ularni ishlab chiqaradigan agentlar tanani o'ziga qaram qilish (jismoniy) qobiliyatiga ega.

Jismoniy qaramlik haqida gap ketganda, u jismoniy va ruhiy alomatlarda o'zini namoyon qilishi mumkin. Bu alomatlar surunkali moddalarni suiiste'mol qilish natijasida miya va markaziy asab tizimidagi o'zgarishlar tufayli yuzaga keladi. Agar u jismoniy jihatdan qaram bo'lib qolsa, quyidagi alomatlar paydo bo'lishi mumkin:

1. xotira yo'qolishi,
2. kayfiyat o'zgarishi,
3. depressiya,
4. asabiylashish,
5. bosh og'rig'i,
6. soqchilik
7. ko'ngil aynish,
8. qusish,
9. chalkashlik,
10. nafas qisilishi,
11. quruq og'iz
12. kengaygan o'quvchilar,
13. og'riqni his qilish
14. yurak urish tezligining o'zgarishi
15. qon bosimidagi o'zgarishlar.

Ijtimoiy qaramlik bu shaxslarning psixofaol moddalardan foydalanishni axloqiy me'yor va integratsiya elementi deb hisoblaydigan ijtimoiy guruhlariga mansub bo'lishga tayyorligi bilan bog'liq. **Bunday xatti-harakatlar asosan submadaniy guruhlar va norasmiy tengdoshlar guruhlariga xosdir.** Biz ularni uyushgan jinoiy guruhlarda ham uchratamiz.

Ko'rinishdan odam farqli o'laroq, siz ko'p narsalarga va turli sabablarga ko'ra qaram bo'lishi mumkin. Birinchi guruh giyohvandlikka olib keladigan moddalar bilan bog'liq giyohvandlikdir. Bularga quyidagilar kiradi: nikotin, etil spirti, shuningdek, opioidlar, masalan, morfin yoki heroin, uyqu tabletkalari shaklidagi barbituratlar va ba'zi steroidlar va psixotrop dorilar.

Giyohvandlik ham odam nazorat qila olmaydigan xatti-harakatlar, harakatlardir. Bu guruhga quyidagilar kiradi: qimor o'ynash, ishlash, xarid qilish, Internetdan foydalanish va kompyuter o'yinlarini o'ynash, televizor, ovqatlanish va jinsiy giyohvandlik.

Jamiyat rivojlanishining zamonaviy bosqichining o'ziga xos shartlari, yoshlarning katta qismini ijtimoiy yo'qotish giyohvand moddalarni iste'mol qilish dinamikasining o'sishiga olib keladi. Turli sabablarga ko'ra giyohvandlikka qarshi kurash chora-tadbirlarining mavjud tizimi barqaror emas va ishlarning haqiqiy holatiga mos kelmaydi. Vaziyatning asosiy xususiyati shundaki, giyohvandlik muammosi yosh avlod orasida tobora keng tarqalmoqda.¹

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mazkur maqolani tahlil qilish jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi. Yoshlarda ijtimoiy faollik holati va amalga oshirish shakllari haqida tahlil olib borildi. Tursunova N.ning "Yoshlarning ijtimoiy faolligi: tushuncha va fazilatlar" nomli o'quv qo'llanmasi metodologik manba bo'lib belgilandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Umumiy qabul qilingan ijtimoiy me'yorlardan chetga chiqish deviant xatti-harakatlar deb ta'riflanadi. Giyohvandlik ham deviant xatti-harakatning turi. Ushbu hodisaning ko'plab misollari mavjud. Giyohvandlar va alkogolizm nafaqat ba'zi moddalardan foydalanishga bog'liqligi sababli deviant sifatida tan olinadi. Mast holatda ular boshqalarga haqiqiy jismoniy tahdid solishi mumkin. Shu bilan birga, turli sohalar mutaxassisleri deviant xulq-atvorni o'zlariga xos tarzda belgilaydilar:

- Sotsiologiya nuqtai nazaridan shuni aytishimiz mumkinki, bu yoshlarning jamiyatda omon qolishiga real xavf tug'diradigan hodisa. Bunday holda, biz deviantning o'zi va uning muhiti haqida gapiramiz. Bundan tashqari, axborotni assimilyatsiya qilish, umume'tirof etilgan qadriyatlarni ko'paytirish, shuningdek o'z-o'zini rivojlantirish va o'zini anglash jarayonlarining buzilishi mavjud.

- Tibbiyot nuqtai nazaridan, yoshlararo o'zaro ta'sirlarning buzilishi va xatti-harakatlarning og'ishi turli xil og'irlikdagi neyropsikik patologiyalar mavjudligidan kelib chiqadi.

- Psixologiya nuqtai nazaridan deviant xatti-harakatlar ziddiyatli vaziyatlarni hal qilishning antisotsial usuli hisoblanadi. Shu bilan birga, o'zlarining va jamoat farovonligiga zarar yetkazish istagi mavjud bo'ladi.

Sotsiologik jihatdan Merton, ma'lum bir madaniyatda tasdiqlangan maqsadlar va ularga erishishning ijtimoiy jihatdan tasdiqlangan usullari o'rtasida bo'shliq aniqlanganda, og'ish kuchayadi, deb hisoblaydi. Masalan, Amerika jamiyatida (va yaqinda ukrain tilida ham) umumiy qabul qilingan muvaffaqiyat o'lchovi bu boylikka erishishdir. Ushbu maqsadga erishishning ijtimoiy jihatdan ma'qullangan vositalariga yaxshi ta'lim olish, ishga joylashish va martaba qurish kabi an'anaviy usullar kiradi. Ammo hamma ham yaxshi ta'lim ololmaydi, eng yaxshi firmalar juda kam sonli mutaxassislarni ishlaydi. Ijtimoiy ma'qullangan vositalar orqali moliyaviy muvaffaqiyatga erishish imkoniyati yo'qligi bilan

¹ Психолого-педагогические и социальные аспекты формирования и профилактики наркотической зависимости у детей и подростков тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 19.00.07, кандидат психологических наук Вислова, Аминат Даняловна

duch kelganda, odamlar noqonuniy usullarga murojaat qilishlari mumkin (giyohvand moddalar savdosi, firibgarlik va boshqalar).

Giyohvandlik iste'mol qilishining bosh sababi Psixologik qaramlik mavjud, yoshlar o'zini bu narsadan qutuli keta olmayaman deb o'ylaydi. Bu boshqalarning fikriga, shuningdek, boshqa odamga og'riqli e'tiborga qarab o'zini namoyon qiladi. Bu yerda juda ko'p hayotiylikni talab qiladigan talab qilinmaydigan sevgi mavjud. Bunday odam o'zini ham yo'q qiladi: cheksiz tajribalar sog'liq va kuch qo'shmaydi. Ko'pincha yashash, maqsadlar qo'yish va ularga erishishga intilish istagi yo'qoladi. Deviant xatti-harakatlarning diagnostikasi patologik belgilarni o'z vaqtida aniqlash va ularning rivojlanishining oldini olishni o'z ichiga oladi. Deviant xulqning namoyon bo'lishi har doim, barcha holatlarda, istisnosiz, tuzatilishi kerak. Giyohvandlik – bu odamni ertami-kechmi butunlay yo'q qilishga olib keladigan buzuvchi xatti-harakatlarning bir turi.

1. Giyohvandlikning shakllanishining yana bir sababi bor. Agar bolalik davrida bolani doimiy ravishda biron narsa uchun ayblashsa, u holda o'zini o'zi tushkunlikka tushish kutish ko'p vaqt talab qilmaydi. Bu o'z-o'zidan shubhalanishga, tanqidga nisbatan sezgirlikning oshishiga, hissiy va aqliy beqarorlikka olib keladi. Doimiy tanqid oxir-oqibatda har qanday shakldagi va deviant xulq-atvor turiga olib kelishi mumkin. Deviant xatti-harakatlarning barcha turlari, ifoda shaklidan qat'iy nazar, yaxshilanish va hayotning har qanday sohasida: shaxsiy hayotda, kasbda, ijodda o'zini namoyon qilish uchun barcha urinishlarni bekor qiladi. Shunchaki bir odam ma'lum bir vaqtda o'ziga va uning qobiliyatlariga ishonishni to'xtatadi. U o'z holatining sabablarini tushunmaydi, lekin tashqaridagi salbiy namoyonlarning tasdig'ini qidiradi. Deviant xatti-harakatlarning diagnostikasi mutaxassislar tomonidan olib borilishi kerak bo'lgan juda murakkab va ko'p vaqt talab qiladigan jarayondir. Ularning orzularini buzmaslik, o'zlariga va o'zlarining istiqbollari uchun bo'lgan ishonchni buzmaslik uchun siz bolalar va o'smirlar bilan juda ehtiyot bo'lishingiz kerak.

Giyohvandlikning avj olishining yana bir sababi yoshlar hayotida haddan tashqari salbiy vayron qiluvchi omillar mavjudligi. Deviant xatti-harakatlar, shubhasiz, biron bir sababga ko'ra o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Zaharli moddalar bizning ongimizga salbiy ta'sir qiladi, degan fikrga qo'shilamiz. Giyohvand moddalarni iste'mol qiladigan kishi ertami-kechmi yomonlasha boshlaydi. Giyohvand o'zini tuta olmaydi, odamlarda yaxshilikni ko'rish qobiliyatini yo'qotadi, o'ziga bo'lgan ishonchni yo'qotadi, boshqalarga qaratilgan tajovuzkorlikni namoyon qiladi. Hatto maxsus ma'lumotga ega bo'lmagan odam ham bunday buzuvchi xatti-harakatlarga tashxis qo'yishi mumkin. Zaiflashtiradigan odam yorqin teskari taassurot qoldiradi. Atrofdagi odamlar, qoida tariqasida, salbiy mavzulardan qo'rqib va shunchaki hayotlari haqida tashvishlanib, bunday mavzular bilan uchrashishdan qochishadi. Ba'zida odamning nomaqbul xatti-harakatlarining sababini aniqlash uchun unga qarash kifoya.

Yoshlarning giyohvand moddalarga qo'shilishining keng tarqalgan sabablari quyidagilar:

- › Qo'shimcha vaqt ishlab chiqarish ishlariga jalb qilinmaydi;
- › Oilada bolalarning qilayotgan ishlari ustidan nazoratning yo'qligi;

› Oiladagi nizo muhiti va shu asosda yuzaga kelgan bolalarning xavotirlari va keskinliklari;

- › Ota-onalar, boshqa oila a'zolari tomonidan giyohvand moddalarni iste'mol qilish;
- › Uyda giyohvand moddalarni saqlash;
- › Giyohvandlik irsiyatda bo'lishi.

Ko'pgina o'spirinlarni giyohvand moddalar bilan birinchi tanishtirish 15 yoshdan oldin sodir bo'ladi. Giyohvandlik yil sayin yoshlanib bormoqda, deb taxmin qilish mumkin, bu o'smirlik davriga kirib boradigan o'smirlarning tezlashishi va tezlashishi bilan bog'liq.²

Zamonaviy jamiyatning asosiy ijtimoiy muammolaridan biri yoshlar muhitida narkogizm va giyohvandlikning tarqalishi va bolalar va o'smirlarning giyohvand moddalarni iste'mol qilish ko'lami hisoblanadi. Statistika ko'ra, 20% rus giyohvandlari orasida-maktab o'quvchilari, 60% - 16 dan 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar. Giyohvandlar sonining ko'payishi bilan bir vaqtda aholi sog'lig'ining pasayishi kuzatiladi, bu demografik holatga ta'sir qiladi. Aholining faqat 23,7% deyarli sog'lom shaxslar guruhiga tegishli. Sphdechno-qon tomir kasalliklari mehnatga layoqatli ruslar o'limining 80% ga sabab bo'ladi. Ijtimoiy tadqiqotlar natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, yoshlarning qariyb beshdan bir qismi giyohvandlik xavfidan xabardor emas.³

XULOSA

Xulosa qilib ayatdigan bo'lsak, giyohvandlikka qarshi kurashda ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy xususiyatlar, shu jumladan alkogolizmni yo'q qilish uchun ishlatiladigan tadbirlar yordam berishi mumkin. Ammo, giyohvandlik rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, deviant xulq-atvorning ushbu shakliga qarshi kurashda maxsus choralar ko'rilishi kerak - tibbiy, huquqiy va boshqalar. Giyohvandlikni davolash qiyin masala. Har birimiz boshqachamiz va har xil ogohlantirishlarga muhtojmiz. Shuning uchun giyohvandlikni davolashning universal usuli yo'q. Yuqorida sanab o'tilgan terapiya ko'pincha qo'llaniladi. Biroq, hamma narsa giyohvandning hayotini tuzatish va o'zgartirishni xohlaydimi yoki yo'qligiga bog'liq. Eng maqbul masala giyohvandlik domiga tushib qolmaslikdur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Психолого-педагогические и социальные аспекты формирования и профилактики наркотической зависимости у детей и подростков тема
2. Первичная профилактика наркомании в молодежной среде на основе формирования физической культуры личности тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 13.00.04, кандидат педагогических наук Антипов, Вячеслав Александрович.

² [http:// www.sociologu.ru](http://www.sociologu.ru). Sentr sotsiologicheskogo obrazovaniya.

³ Первичная профилактика наркомании в молодежной среде на основе формирования физической культуры личности тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 13.00.04, кандидат педагогических наук Антипов, Вячеслав Александрович диссертации и автореферата по ВАК РФ 19.00.07, кандидат психологических наук Вислова, Аминат Даняловна

3. PULATOV SH.N. XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Hindistondagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat. Academic research In Educational Sciences. Volume 1. 2020 468-474 P.
4. Po'latov, Sh.N., Rabindranat Tagorning Hindiston ilm-ma'rifatga qo'shgan xissasi.// "SCIENCE AND EDUCATION" Scientific journal Volume 1, Special issue 2020 136-144 P.
5. Po'latov, Sh.N., Hindistonda pedagogik ta'limning rivojlanish bosqichlari. // "SCIENCE AND EDUCATION" Scientific journal Volume 1, Special issue 2020 21-27 P.
6. Jurayev SH.S., Abu Ali ibn Sinoning falsafiy qarashlarida baxt-saodat masalasi // Academic Research in Educational Sciences, 2 (Special Issue 1), 395-401 P.
7. Saidov S.A., Ibn al-Muqaffaning islom tarjima san'atiga qo'shgan hissasi. // "Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences" Scientific journal Volume 1, 2021. 332-336 P.
8. Sulaymonov, J. Abdurahmon ibn Xaldunning tamaddun taraqqiyoti haqidagi qarashlarida jamiyat tahlili//Academic Research in Educational Sciences, Vol. 2 Special Issue 1, 2021. 451-455 R.
9. Sulaymonov, J.Karimov N.Contribution of Abu Isa Tirmidhi to the Science of Hadith //International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE) ISSN: 2278-3075, Volume-9 Issue-1, November, 2019. P. 593-599.
10. Vershitskaya G.V. - «Problemi kriminalisticheskogo issledovaniya narkoticheskix sredstv i silnodeystvuyushix veshestv» dissertatsiya. Saratov. 2003g